

Gėlės - mūsų rūpestis

Gėlių pasaulis nuostabus ir įvairus. Sveikos gėlės - ne tik proga suteikti džiaugsmo mūsų artimiesiems, pagerbti jubiliatą ar atsisveikinti su išeinančiais, ne tik pelnas verslininkams, bet ir labai rimtas darbas. Oficialiai kontroliuoti, kad nepatektų ir neplistų karantininiai organizmai su gėlių įpakavimu ir tara, sėklomis ir daigais, skintomis ir vazininėmis gėlėmis, tiek įvežamomis, tiek ir Lietuvoje auginamomis, įpareigota Valstybinė augalų apsaugos tarnyba.

Praėjusiais metais įvežamose, daugiausia iš Olandijos, gėlėse dažnai buvo aptinkama **vakarinių tripsų** (*Frankliniella occidentalis* Perg.). Tai nedideli (iki 1,7 mm ilgio) sparnuoti (žinoma, suaugėliai) vabzdžiai. Tripsų burnos aparatas duriamasis-siurbiamasis. Jie siurbia augalų sylvus. Pažeistų lapų paviršius šviesėja ir įdumba. Sidabriškas blizgesys, deformacija ir kauburėliai ant augalų rodo, kad šeiminkai užpulti tripsų. Ant pažeistų žiedų — dėmės su aureole (juodas randas, apsuptas šviesios dėmės). Jei kenkėjai pradėjo maitintis, žiedui neišsiskleidus, pumpurai deformuojasi. Kiaušiniai dedami į augalo audinius. Vainiklapiuose (ypač orchidėjų) kiaušiniai sukelia „žąsies odos“ efektą. Tripsai minta ir žiedadulkėmis, nektaru. Jie per anksti apdulkina augalus, ir žiedai (ypač sanpaulijų) per greit nuvysta. Kai šie vabzdžiai maitinasi, jų išskyras krinta ant žemiau esančių lapų, ir susidaro puikios sąlygos pelėsiniams grybams (juodos apnašos).

Vakariniai tripsai perneša pomidorų, dėmėtojo vytulio, sprigių nekrotinės dėmėligės ir tabako dryžligės virusus. Virusuotų augalų pagydyti neįmanoma - jie žūva. Šie tripsai, be gėlių (chrizantemų, gerberų, rožių, sanpaulijų, gvazdikų, kardelių ir kt.), aptinkami daržovių (pomidorų, agurkų, morkų, svogūnų, pupelių), vaismedžių (slyvų, persikų, citrinmedžių) ir kitų augalų (priklausančių 62 šeimoms) lapuose bei žieduose.

Vakarinis tripsas buvo žinomas Šiaurės Amerikoje, tačiau nuo 1980 m. tapo tarptautiniu kenkėju. Dėl didelio pažeidžiamų augalų sąrašo, plataus kenkimo arealo tarptautinė Viduržemio jūros ir Europos šalių augalų apsaugos organizacija (EPPO) jį įtraukė į karantininių organizmų sąrašą. Šiuo metu išplitęs Europoje. Vakarinis tripsas - šilumamėgė rūšis, žiemą Lietuvos klimato sąlygomis atvirame grunte išgyventi neturėtų, tačiau šiltnamiuose gali pridaryti labai daug rūpesčių. Iki šiol Lietuvoje neįrodyta, kad ji būtų išsikūrusi. Importuotose gėlėse praėjusiais metais gyvų vakarinių tripsų aptikta 209 kartus. Dažniausiai jų rasta gvazdikuose (69 atvejai), rožėse (skintose 55 ir 1 kartą vazoninėse), chrizantemose (skintose 31 ir 5 kartus vazoninėse). Iš pradžių daug tripsų byrėjo, vėliau, pradėjus skintas gėles fumiguoti Olandijoje ir ne kartą krei-

pusis į šios šalies augalų apsaugos tarnybą, šių vabzdžių buvo aptinkami vienetai. Be abejo, Lietuvos importuotojai taip pat stengėsi įvežti kokybiškesnes gėles, nes aptiktosios su karantininiais kenkėjais buvo sudeginamos.

Kitas karantininis kenkėjas, gyvas aptiktas gėlių puokštėje, atsiųstoje iš Vokietijos šiais metais — **tabakinis baltasparnis** (*Bemisia tabaci* Gen.). Maži (suaugėliai 1 mm) vabzdžiai, papurčius augalą, pakyla kaip baltas debesėlis. Jų sparnai lyg miltuoti, su vaškiniu apnašu. Tiek lervos (atrodo kaip pleiskanos, neretai geltonos, iki 0,7 mm), tiek suaugėliai minta augalų sultimis. Pažeidimo vietoje ant lapų išryškėja chlorotiniai taškai. Šiems susijungus, lapas pagelsta. Dėl vabzdžių veiklos ant lapų susidaro lipčius ir juodos apnašos (išveisia pelėsiniai grybai). Neretai lapai būna smarkiai sidabriški (kai užpuola ypač agresyvi tabakinio baltasparnio atmaina biotipas B). Galiausiai augalas netenka lapų (negyvi nukrinta). Smarkiai pažeistų augalų aukštis ir ūglių kiekis sumažėja. Perneša 60 augalų virusų (karpazolių, mozaikos, Floridos pomidorų, moliūgų lapų garbanės, paprikos silpnosios margligės,

salotų infekcinės geltligės, vignos silpnosios margligės, pupelių auksinės mozaikos, agurkų gyslų pageltimo, bulvių lapų susisukimo luteo-virusas, pomidorų geltonojo lapų garbanotumo geminivirusas ir kt.).

Tabakinis baltasparnis kilęs iš Azijos, paplitęs visame pasaulyje, daug agresyvesnis negu Lietuvoje įsikūręs šiltnaminis baltasparnis. Be gėlių, augalai šeiminiškai yra iš astrinių, bastutinių, vijoklinių, moliūginių, krapažolinių, pupinių, dedešvinių, bulvinių šeimų (iš viso per 600 rūšių). Tiek lervos, tiek suaugėliai dažniausiai aptinkami ant apatinės lapų pusės.

Minamusės (*Liriomyza*) - nedidelės (2-3 mm) juodai geltonos muselės, kurių lervos minuoja (išėda minkštuosius audinius - parenchimą) lapus ir lapastiebius. Dėl to mažėja fotosintezė ir trikdomas augimas. Jauni augalai žūva (sudega), nes nepajėgia asimiliuoti energijos. Minos baltos, turi drėgną juodą ir išdžiūvusį rudą plotus (nekarantininių minamusių minos ištiesai baltos), vingiuotos, jų plotis didėja, bręstant lervai. Platina augalų virusus, tarp jų - salierų mozaikos potivirusą.

Šilumamėgė minamusė (*L. trifolii* Burg.), Siaurės Amerikos gyventoja, pirmą kartą į Europą pateko 1976 m., o vėliau čia sėkmingai įsikūrė. Amerikinė minamusė (*L. huidobrensis* Blanch.) - iki 1980 m. buvo paplitusi tik Centrinėje ir Pietų Amerikoje. Nuo 1987 m. įsikūrė Olandijos šiltnamiuose, daugelyje kitų Europos šalių. **Daržovinė** minamusė (*L. sativae* Blanch.) - Europoje dar neišplitusi. Išvardintos minamusės dažniausiai aptinkamos gvazdikuose, chrizantemose, gerberose, gubojose, žilėse, raktažolėse, verbenose, našlaitėse, gvaizdūnėse, jurginuose, taip pat daržovėse ir kituose augaluose (šeimininkai maitintojai priklauso 25 šeimoms). Daugiausia rūpesčių Lietuvoje jos gali pridaryti šiltnamiuose.

Gelsvapilkis saulīnukas (*Heliothis armigera* Hb.) - gana stambus (iki 4 cm) drugys (pelėgalvis). Gėles puola vikšrai, kurie graužia neišsiskleidusius pumpurus. Apyžiedis išsiskleidžia ir nusvyra žemyn. Lapai ir ūgliai irgi gali būti suėsti vikšrų. Kenkia gėlėms, dekoratyviniams augalams, taip pat linams, liucernai, sojai, soroms, kukurūzams, bulvėms, pupelėms, vilnamedžiams, tabakui. Gelsvapilkis saulīnukas kilęs iš Afrikos, paplitęs šiltesnių Europos kraštų laukuose. Aptiktas Vokietijoje, Olandijoje, Čekijoje, Danijoje, Didžiojoje Britanijoje, Latvijoje, bet čia neišsikūrė. Lietuvoje migrantas rastas Molėtų rajone. Labai karštomis vasaromis galėtų pridaryti nuostolių laukuose, šiaip pavojingas šiltnamiuose.

Gyvos gėlės bus įvežamos ir ateityje. Išauginti jas po atviru dangumi šiltuose kraštuose gerokai pigiau negu šiltnamyje iš meristemos, kad ir švarios ar devirusuotos. Jei išliktume sąžiningi ir išvengtume sąlyčio su šiltnamiais ar kitomis uždromis erdvėmis, kuriose žiemą gali išgyventi minėti karantininiai vabzdžiai, neturėtume rūpesčių. Bėlika tikėtis, kad Lietuvos importuotojai, suprasdami sveikų augalų svarbą, stengsis pristatyti tik patikimą, gerai patikrintą produkciją, bent taip palengvindami mūsų krašto gėlių augintojų dalį. Jei ketinama iš kitų šalių įsivežti gėlių daigų

į šiltnamius, būtina įsitikinti, kad jie augo sveiki, neužpulti karantininių kenkėjų (patikrinti laboratorijoje). Šiltnamyje turi būti atskira vieta, kur augalai išbūtų karantininių laikotarpį. Reikėtų termiškai apdoroti įvežamą produkciją: 2-4 dienas daigus ar augalus palaikyti normalioje temperatūroje, kad iš minamusių ar saulīnukų kiaušinių išsivistų lervytės, tada šaldyti 0 - 1,7° C temperatūroje 14-21 dieną, kad jos žūtų. Apdorokite gėles leidžiamais Lietuvoje insekticidais (Deciu, Fastaku, Karate, Serpu) ar fumigantais (fostoksinu). Apsirūpinkite biologinės kovos priemonėmis, pavyzdžiui, vakariniam tripsui - *Amblyseius barkeri*, *Noeseiulus cucumeris*, tabakiniam baltasparniui - *Encarsia formosa*, minamusėms - *Steirner-nema carpocapsae*, *Opius pallipes*, *Diglyphus isaea*.

Konkretesnę informaciją galima gauti, paskambinus tel. 61 68 01 arba parašius adresu Pelesos g. 85, LT-2014 Vilnius.

Valstybinis augalų apsaugos tarnybos
Fitosanitarinių tyrimų laboratorijos
entomologas

Henrikas OSTRAUSKAS

